

FIND LÆSEREN!

MARIA LOUISE CHRISTENSEN, CAND.MAG. I LITTERATURHISTORIE (AARHUS UNIVERSITET),
NETMEDIKONSULENT I ITK-MEDIER, AARHUS KOMMUNE.

I løbet af de seneste år har der inden for de fleste fagligheder og brancher været et øget fokus på brugere og målgrupper – ikke mindst på grund af internettets og de sociale mediers muligheder for at komme i kontakt med netop brugere. Litteraturbrugere, dvs. læsere og deres læseoplevelser, lader da også til at fylde mere og mere i mediernes litteraturjournalistik. I DRs seneste litteraturtv-programmer, Læsegruppen Sundholm og Tekst-TV, er det netop på hver sin måde læsere og læseoplevelser frem for forfattere, der er i centrum. De seneste Kulturvaneundersøgelser viser da også, at læsning af litteratur har været i stigning siden 1993¹, og litteraturorienterede aktiviteter som Krimimessen i Hosens samt BogForum i København melder om flere besøgende år for år². Når vi ved det, er det bemærkelsesværdigt, hvor lille en rolle læsere spiller i litteraturteorien.

I denne artikel præsenterer og kritiserer jeg et udvalg af de eksisterende, litteraturteoretiske opfattelser af læsere, hvorefter jeg fremlægger en række pointer i forhold til samspillet og mødet mellem læsere, som kan være med til at nuancere både den litteraturteoretiske læseropfattelse samt den stereotype opfattelse af læsere som ensomme og verdensfjerne individer.

Pointen er, at forfatteren og forestillingen om hans intentioner må ud af ligningen, for at læseren kan træde til som ét af de strukturelle elementer, der er med til at skabe tekstens hele

Artiklen er blevet til på baggrund af mit speciale "Den udvidede læseoplevelse – en undersøgelse af, hvordan paratekster, læsekredse og forfattermøder påvirker læseres læseoplevelser" (2012). Specialet er baseret på en omfattende empirisk undersøgelse i form af en række interviews med to østjyske læsekredse samt et spørgeskema, der fik 271 besvarelser af respondenter i alderen 16-86 år³.

På sporet af den tabte læser– den receptionsteoretiske læseropfattelse

Receptionsteori (reader-response, Rezeptionsästhetik) bruges ofte som en samlet betegnelse for den læserorienterede teori. Men selve betegnelsen er egentlig misvisende – der er nemlig ikke tale om en decideret teori, snarere om en orientering mod læseren. Receptionsteorien er kort sagt et felt, der optager litteraturteoretikere med forskellige teoretiske udgangspunkter. Der er derfor ikke tale om et konceptuelt samlet felt eller om en udfoldet teori. Ifølge den amerikanske litteraturforsker Jane P. Tompkins kan receptionsteoretiske værker defineres som de litteraturteoretiske værker, der bruger ordene 'reader', 'the reading process' og 'response'.

To af de mest kendte receptionsteoretikere, der stadig læses i stor stil på litteraturstudierne i dag, er Wolfgang Iser, som var med til at forme den såkaldte Konstanz-skole⁴, og den franske litteraturteoretiker Roland Barthes, der har skrevet de berømte ord om, at læserens fødsel må betales med forfatterens død. Wolfgang Iser fokuserer i sin læserorienterede teori på, hvordan tekster aktivt realiseres og konkretiseres af den enkelte læser i læsningen. Han argumenterer for, at et litterært værk har to poler: den artistiske pol, som er forfatterens tekst, og den æstetiske pol, der er læserens aktualisering af teksten. Det egentlige litterære værk må findes *mellem* de to poler. Wolfgang Iser betragter altså læsningen som en kommunikationsproces mellem tekst og læser, hvor teksten udbyder en række tomme pladser, som det er læserens opgave at udfylde. Selvom Iser på denne

måde betoner, at den enkelte læser aktivt realiserer og konkretiserer teksten, er der ikke frit spil i fortolkningen – den begrænses netop af de tomme pladser, som forfatteren har indskrevet i teksten. Wolfgang Iser er den af receptionsteoretikerne, der med sin opfattelse af læsningen som en kommunikationssituation mellem tekst og læser, beskæftiger sig mest med den enkelte læsers indsats i læsning. Hvor der hos Wolfgang Iser altså både er plads til en forestilling om læseren og forfatteren, ønsker Roland Barthes helt at gøre op med personfikseringen i litteraturforskningen. Når Barthes taler om, at læserens fødsel skal betales med forfatterens død⁵, er der naturligvis ikke tale om forfatterens død i konkret forstand – men der er heller ikke tale om den konkrete, virkelige læsers fødsel i litteraturteorien. Pointen er, at forfatteren og forestillingen om hans intentioner må ud af ligningen, for at læseren kan træde til som ét af de strukturelle elementer, der er med til at skabe tekstens hele. Barthes pointerer, at læseren ved at fokusere på forfatterens intentioner forsøger at reducere teksten til tale, hvor både afsender og modtager er til stede i kommunikationsøjeblikket. Det er hans kardinalpunkt, at læseren har betydning for teksten, mens han læser, ligesom forfatteren kun har betydning for teksten, mens han skriver. Både læseren og forfatteren betragtes således som instanser eller funktioner, der kun har betydning i forhold til *teksten*⁶. På denne måde er det teksten, der bliver det centrale begreb, og Roland Barthes indfører således et nærmest sublimt tekst-begreb i receptionsteorien, hvor forfatter-guden erklæres død, mens teksten ophøjes til en form for afgud, og læseren desværre fremstår mere dødfødt end levende.

I de boghistoriske tekster er det en gennemgående pointe, at læsere og læsning fremstår som de store ubekendte faktorer i litteratursociologien

Roland Barthes og Wolfgang Iser er blot to af de mange receptionsteoretikere, og naturligvis er der nuanceforskelle mellem teoretikernes læseropfattelser. Fælles for dem alle er dog, at deres opfattelser af læsere mest af alt hænger sammen med deres opfattelser af, hvad *tekst* er, og hvad tekst *ikke* er. Receptionsteoretikernes inklusion af læserinstansen kan derfor på den ene side ses som et resultat af en generel afstandtagen fra den nykritiske strømningens forestillinger om den autonome tekst og på den anden side som en tilslutning til den hermeneutiske meto-

dologi. Det er med andre ord vigtigt at understrege, at receptionsteoretikerne beskriver læseren som en fortolkende instans, der betinges af teksten, og at der derfor ikke er nogen af receptionsteoretikerne, der har gennemført studier af virkelige læsers læsninger⁷. Hos de forskellige receptionsteoretikere beskrives læseren derfor som tekstens underforståede publikum, som en skare, et felt, en udtænkt ideallæser eller en implicit læser – læseren bliver med andre ord en teoretisk udtænkt instans, der som fortolkende 'ånd' svæver over tekstens vande.

Læseren har en krop – den boghistoriske læseropfattelse

Hvor receptionsteoretikerne mest opfatter læseren som 'ånd', er der mere hjælp at hente hos boghistorikerne i forhold til den virkelige kød-og-blod-læseres vilkår og begrænsninger. Ligesom receptionsteorien kan boghistorien ikke kaldes en selvstændig teori eller metode. Boghistorien er mere et sammensurium af bibliografi, økonomi, filologi, litteratur mv., der forenes i en interesse for bogen, og hvor elementer som publikationshistorie, priser, typografi og illustrationer m.m. tænkes ind som en del af værkernes betydningsdannelse.

I de boghistoriske tekster er det en gennemgående pointe, at læsere og læsning fremstår som de store ubekendte faktorer i litteratursociologien. Boghistorikeren Robert Darnton omtaler sågar læsning som et gådefuldt fænomen⁸. Han definerer i øvrigt læsere så bredt som muligt – som købere, lånere, læseklubber og biblioteker, mens andre bogteoretikere blot omtaler læsere som en del af receptionen⁹. Med boghistorikerne kan man påpege, at dét, der adskiller receptionen fra de andre dele af bogens kredsløb – såsom udgivelse, fabrikation og distribution – er, at receptionen i udgangspunktet er skjult og tavs: Læserne efterlader sig ikke spor, og læsningen kaster ikke umiddelbart noget videre forløb af sig. Dette er én af årsagerne til, at læsning kan blive opfattet som gådefuld og vanskelig at undersøge.

Boghistorikerne er enige om, at læserne spiller en væsentlig rolle, og flere af dem udtrykker nødvendigheden af at undersøge læsere og læsning¹⁰ – alligevel er der ingen af dem, der selv foretager større empiriske undersøgelser eller skitserer fremgangsmåden for eventuelle boghistoriske undersøgelser af læsere. Roger Chartier er den af boghistorikerne, der kommer tættest på at beskrive den virkelige kød-og-blod-læseres vilkår og begrænsninger, idet han pointerer,

at læsning ikke kun er en intellektuel aktivitet, men også "en kropslig indsats, en indskrivelse i rummet, et forhold til en selv eller andre."¹¹ Chartier pointerer her, tydeligst af alle de receptionsteoretikere og boghistorikere, der beskæftiger sig med læsere, at læsning udføres af *rigtige* læsere, som har en krop og er underlagt fysiske vilkår, betingelser og begrænsninger samt befinder sig i en bestemt historisk og social kontekst.

Samlet set kan man sige, at receptionsteorien udstikker en rammesætning for, hvordan læseren kan og bør forstås som en instans i enhver analyse og fortolkning af en tekst, mens boghistorikerne stiller en række interessante spørgsmål til læsning og læsere. Receptionsteoretikernes fokus på læseren som en abstrakt funktion, der er betinget af teksten, overser dog fuldstændig den virkelige kød-og-blod-læseres vilkår og begrænsninger, mens boghistorikere med deres fokus på bogens og læserens fysiske betingelser og væren-i-verden nærmer sig en beskrivelse af den virkelige læser. Alligevel virker det som om, at både receptionsteoretikere og boghistorikere afmærker en sti, de ikke selv betræder, eftersom de ikke selv gennemfører større studier eller empiriske undersøgelser af læsning og læsere.

Hvis litteraturteoretikere virkelig vil vide noget om læsere og læsning, bør de eksisterende teoretiske læseropfattelser derfor suppleres af empiriske undersøgelser af læsere og deres praksis

Efter at have gransket den eksisterende litteraturteori om læsere kan det at beskæftige sig litteraturvidenskabeligt med rigtige læsere let komme til at virke umuligt. Det virker som om, litteraturforskere har opfattet det at beskæftige sig med læsere som en avanceret udgave af 'Find Holger', fordi vi ikke ved, hvordan læsere ser ud. Læsere træder ikke frem af mængden med stribet tøj og tykke hornbriller – og derfor kan de være svære at finde. Men det alene gør det ikke legalt at betegne læsning som et mystisk fænomen – for fuldstændig som det er tilfældet med 'find Holger', skal vi nok finde læserne og blive klogere på læsning, hvis vi leder de rigtige steder – fx på biblioteker, på forskellige læserfora på nettet eller i boglader. Det er derfor kun litteraturteoretikere, der rejser sig fra deres skriveborde for at opsøge og interviewe de rigtige læsere, der med fuld gyldighed

kan sige, at de beskæftiger sig med læsere – resten beskæftiger sig med receptionsteori. Hvis litteraturteoretikere virkelig vil vide noget om læsere og læsning, bør de eksisterende teoretiske læseropfattelser derfor suppleres af empiriske undersøgelser af læsere og deres praksis.

Billedet af læseren eller alt afhænger af øjnene der ser

Efter at have gransket litteraturteoriens tilgang til læsere undrede det mig, hvorfor der ikke har været tale om en mere evidensbaseret forskning på området. En årsag kan være, at litteraturteoretikere udelukkende har beskæftiget sig med receptionen for at bryde med tidligere tiders mere lukkede teoretiske strømninger, såsom nykritikken, og derfor ikke har haft interesse i at undersøge læsere som sådan. En anden årsag kan være, at læserundersøgelser og den sociologiske eller antropologiske praksis, som sådanne undersøgelser er et udtryk for, historisk set har været vanskelig at indføre inden for litteraturteori, hvor man er vant til at forholde sig til tekster, ikke mennesker. En tredje, men ikke uvæsentlig årsag, kan være, at det er en vanskelig og tidskrævende proces at finde læsere, hvis man vil undersøge læserskaren bredt. Det kan netop synes uoverskueligt at undersøge 'læsere' som sådan, og derfor må litteraturforskeren – evt. på baggrund af den vifte af idéer, som boghistorikerne udstikker eller på baggrund af eksisterende tendenser – indsnævre sit felt. Med flere litteratursociologiske feltstudier vil det således være muligt at opbygge og udbygge en litteraturvidenskabelig funderet og praksisnær viden om læsere og læsning, som kan udgøre det nødvendige supplement til de forskellige teoretiske konceptioner af læseren.

Hvem er læserne?

Læsere er ligeså forskellige som alle andre mennesker. De, der læser sci-fi, har sandsynligvis ikke andet til fælles med de, der læser biografier, end at de godt kan lide at læse. Den mest almindelige opfattelse af læsere er nok, at der er tale om verdensfjerne og drømmende individer, der i læsningen får en oplevelse, som ikke umiddelbart kan deles med andre. Modsat film eller computerspil, hvor selve oplevelsen kan være social, fordi man fx kan gå i biografen sammen eller spille et multiplayer-spil, foregår læseoplevelsen – på nær når der er tale om højt læsning – netop i ensomhed. Derfor ligger opfattelsen af læsere som ensomme og tilbageholdende individer lige for. Virkeligheden er dog mere nuanceret. Et stigende antal

læsere opsøger nemlig selv et socialt samvær omkring læsningen, når de mødes i læsekredse eller læseklubber. I min undersøgelse blev det tydeligt, at der findes læsere, som netop holder af at dele og diskutere deres læseoplevelser med andre, fordi det kan være med til at sætte deres personlige læseoplevelse i perspektiv. En række af spørgeskemarespondenterne samt flere af de interviewede læsekredsmedlemmer fremhævede netop, at det 'giver noget' at høre andres mening. Én af spørgeskemarespondenterne fremhævede, at det i læsekredsdiskussioner "bliver tydeligt, at jeg, når jeg læser, hæfter mig ved nogle helt specifikke elementer, og det er rart at få udvidet dette perspektiv" (kvinde, 28 år), og ét af de interviewede læsekredsmedlemmer fortalte, at man i kraft af læsekredsen får "mere udbytte af bogen, fordi man får nogle flere ting knyttet sammen" (kvinde, 49 år). Læsekredsmedlemmer gav således udtryk for, at det betyder noget for dem at høre andre læsers mening, og det er tydeligt, at de føler en forpligtelse overfor hinanden, hvilket fx viste sig ved, at flere fortalte om, hvordan de har oplevet at føle sig forpligtede til at læse en bog færdig, også selvom de ikke umiddelbart brød sig om den. Læsere forklarer kort sagt, at de deltager i læsekredse, fordi diskussionen af bøgerne nuancerer deres egen opfattelse, den sætter deres egen læseoplevelse i perspektiv og gør, at de bedre kan huske, hvad de har læst¹². Som en mandlig respondent forklarede i spørgeskemaundersøgelsen, så kan "læsning godt være en lidt ensom hobby, for selv om andre har læst de samme bøger, så er det måske et år eller to siden, og så kan det være svært at få en diskussion, der kommer lidt ned under overfladen" (mand, 38 år). Udover de sociale gevinster tydeliggjorde min undersøgelse, at læsere i høj grad også får et rent litterært udbytte af at deltage i læsekredse. Ét af de interviewede læsekredsmedlemmer pointerede netop, at hun betragter læsekredsen som et sted, hvor man nærmest "får læst bogen igen" (kvinde, 73 år), og et af de andre læsekredsmedlemmer fortalte, at "bøgerne får mere dybde" (mand, 65 år). Samlet set gav de interviewede læsekredsmedlemmer udtryk for, at deres ønske om at deltage i en læsekreds er både litterært og socialt funderet. Der var bred enighed om, at man i læsekredsen kan få nye input til, hvad man kan læse, og at man også oplever et fællesskab omkring noget godt, som beriger ens liv. Som én af de interviewede læsere fremhævede, er læsekredsen "et fællesskab omkring noget godt (...) og ikke altid kun, hvad der er i fjernsynet" (kvinde, 69 år), mens én af spørgeskemarespondenterne forklarede, at hun betragter læsekredsdiskussioner som "en god anledning til venindesamvær med indhold", fordi "samtalerne om bøgerne opkvalificerer vores samtaler

om livet, kærligheden, døden, familien osv." (kvinde, 37 år). Læsekredsenes diskussioner rykker tydeligvis ved de fleste læsers holdninger til bøgerne, og de påpegede både, at "det påvirker måden at læse på, at man skal snakke om den med nogen" (kvinde, 69 år), og at "de fleste får drejet deres synspunkter eller mening en smule" (mand, 73 år). Læsekredsdiskussionen kan på denne måde være med til at påvirke læsers personlige læseoplevelse både, mens de læser, og efter de har læst bogen til ende. Samværet og diskussionen bliver således en ekstra værdiskabende tilføjelse til selve læseoplevelsen – blandt andet fordi den er med til at påvirke oplevelsens evaluerende niveau.

Samværet og diskussionen bliver således en ekstra værdiskabende tilføjelse til selve læseoplevelsen – blandt andet fordi den er med til at påvirke oplevelsens evaluerende niveau

I undersøgelser af læsekredsdiskussioner er det naturligvis også væsentligt at tage højde for socialpsykologiske processer – bl.a. at der kan ske en ensretning af læsers meninger på baggrund af deres sym- eller antipatier over for hinanden. Enkelte udtalelser kan altså være udtryk for social responsivitet¹³, dvs. de kan hænge sammen med den pågældende læsers ønske om at indgå i det fællesskab, der opstår i at gøre gensvar og i at mene det samme som andre læsekredsmedlemmer. Social responsivitet kan forstås som en basal social rettethed og kan ifølge den svenske sociolog Johan Asplund bruges til at forklare elementer menneskelig adfærd. Jævnfør Asplunds socialpsykologiske teori kan læsers lyst til at deltage i en læsekreds også begræbnes ved hjælp af denne basale sociale orientering, som giver læsere lyst til at indgå i aktive sociale relationer, hvor der er mulighed for at give gensvar. Læsers opsøgende, sociale adfærd kan også skyldes, at det moderne menneske ifølge den polsk-engelske sociolog Zygmunt Baumann ikke længere kan forlade sig på tidligere tiders stabile og socialt forankrede orienteringspunkter, og at vi derfor selv må opsøge og skabe fællesskaberne. Menneskers sociale rettethed synes også at spille en rolle i forhold til selve motivationen for at læse, eftersom en stor del af læsere angiver, at troværdige romankarakterer er noget af det vigtigste for en god læseoplevelse¹⁴. Når romankaraktererne opfører sig som rigtige mennesker, føler læsere nemlig, at det er rigtige mennesker, de lærer at kende, hvormed de får en pseudo-social

oplevelse i læsningen¹⁵. Der findes altså et inhærent socialt potentiale i litteraturen, som finder et konkret udtryk i læsekredsene, der tilfører læseoplevelsen en decideret social dimension.

Samlet set fremstår de læsere, der deltog i min undersøgelse som socialt orienterede, nysgerrige og deltagende, og deres indstilling peger på, at opfattelsen af læseren som en litterært interesseret enspænder bør revideres – ja, man bør måske lige så ofte betragte læseren som et socialt opsøgende individ?¹⁶ Interessen for at deltage i læsekredse kan nemlig ses som et udtryk for, at læserne har et ønske om at opleve et fællesskab omkring det skrevne og læste ord. Læsekredse, læseklubber, forfattermøder og oplæringsarrangementer – og på sin vis også læsning af anmeldelser – er sociale begivenheder, hvor læsere søger at få konfronteret eller bekræftet deres egne meninger om et litterært værk¹⁷. Min undersøgelse viste, at læsernes interesse for at deltage i læsekredse og andre udenoms-værkslige aktiviteter som fx forfatteraftener først og fremmest er litterær. Herefter kommer ønsket om det sociale samvær i læsekredsene, hvor sammenholdet styrkes gennem diskussioner, der kredser om de læste værker og ofte er analytiske og perspektiverende samt både kan indeholde perspektiveringer til den enkelte læsers eget liv og mere overordnede etiske og eksistentiale emner. At deltage i en læsekreds kan derfor blive en identitetsskabende, social markør med dannelsesmæssigt indhold, som har stor betydning for læserne både som læsere og som mennesker.

Konklusion og perspektiver

Det er tydeligt, at de eksisterende litteraturteoretiske læseropfattelser er utilstrækkelige, når man som litteraturhistoriker ønsker at vide mere om læsere. De teoretiske overvejelser om læsere kan dog bruges som springbræt til litteratursociologiske undersøgelser, og de kan bringes i spil med empiriske resultater i en abduktiv analyse, der kan være med til at etablere en ny litteraturteoretisk tilgang til læsere. Empiriske undersøgelser afmystificerer læsere og læsning samt tilvejebringer viden, der fremadrettet vil kunne bruges både litteraturpraktisk og litteraturteoretisk – af bogbranchen, biblioteker og forskere på området. På denne måde er undersøgelsen medvirkende til at udfylde en lakune i litteraturteorien og udgør som sådan et nødvendigt supplement til de teoretiske konceptioner af læseren. Undersøgelsen kan desuden være med til at nuancere den gængse opfattelse af læseren som et ensomt og verdensfjernt individ, idet analysen i sin helhed peger på, at læsning i sig selv og særligt

læsekredsdiskussioner vidner om skønlitteraturens og læsningens sociale potentialer.

Litteratur

Adams, Thomas R. & Barker, Nicholas: "A new model for the study of the book" (1993) in Finkelstein, David and McCleery Alistair (edt.) *The Book History Reader*, Routledge, London & New York, second edition, 2006

Asplund, Johan: *Det sociala livets elementära former* (1987), Göteborg: Bokförlaget Korpen, 1992

Barthes, Roland: "From Work to Text" (1971) in Leitch, Vincent B. m.fl. edt. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001

Barthes, Roland: *S/Z*, (1973) Blackwell Publishers, Oxford, 1993

Barthes, Roland: "The Death of the Author" (1968) in Leitch, Vincent B. m.fl. edt. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001

Bauman, Zygmunt: *Fællesskab. En søgen efter tryghed i en usikker verden*, Hans Reitzels Forlag, 2002

Chartier, Roger: "Læserfællesskaber" in Bjerring-Hansen, Jens & Jelsbak, Torben (red.) *Boghistorie*, Aarhus Universitetsforlag, 2010

Christensen, Maria Louise: *Den udvidede læseoplevelse – en undersøgelse af hvordan paratekster, læsekredse og forfattermøder påvirker læseres læseoplevelser*. Speciale indleveret på Litteraturhistorie, Institut for Æstetik og Kommunikation, Aarhus Universitet, 2012. Vejleder: Tore Rye Andersen.

Darnton, Robert: "What is the history of books?" (1982) in Finkelstein, David & McCleery Alistair (edt.) *The Book History Reader*, Routledge, London & New York, second edition, 2006

Iser, Wolfgang: *The Implied Reader. Patterns of communication in prose fiction from Bunyan to Beckett* (1974) The Johns Hopkins University Press, London, 1978

Iser, Wolfgang: *The act of Reading. A theory of aesthetic response* (1976, overs. 1978) The Johns Hopkins University Press, London, 1980

Iser, Wolfgang: "Interaction between text and reader" (1980) in Leitch, Vincent B. m.fl. ed. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001

Tompkins, Jane P (edt.): *Reader-Response Criticism. From formalism to post-structuralism*. (1980), The Johns Hopkins University Press, London, 8. udgave, 1994

1 Se Kulturvaneundersøgelsen fra 2012, s. 15: http://kum.dk/Documents/Publikationer/2012/Bogen%20danskernes_kulturaner_pdfa.pdf

2 Se bl.a. <http://krimimessen.dk/om-krimimessen>

3 Specialet kan downloades fra Opgavebanken på videnomlaesning.dk

4 Konstanz-skolen udsprang fra Universität Konstanz i Syd-tyskland og trækker på æstetikens filosofiske tradition fra Baumgarten, Kant og Schiller og på den fænomenologiske og hermeneutiske tradition fra bl.a. Husserl, Schleiermacher, Gadamer og Heidegger (Leitch m.fl. ed., 2001: 1670)

5 Dette sker i essayet "The Death of the Author" (1968) , Leitch, Vincent B. m.fl. ed. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London, 1. udgave, 2001, s. 1470

6 Barthes, Roland "The Death of the Author": 1468

7 Allerhøjest har receptionsteoretikerne kommenteret på deres egne udlægninger og analyser – som Stanley Fish gør med sin læsning af John Miltons *Variorum* i "Interpreting the *Variorum*"

- og Roland Barthes' læsning af Honoré de Balzacs *Sarrasine* i *S/Z*
- 8 Darnton, Robert: 10
- 9 Darnton, Robert: s 12 og læsere omtales som 'reception' bl.a. hos Adams, Thomas R. og Barker, Nicholas: 58
- 10 Herunder Robert Darnton og Thomas R. Adams samt Nicholas Barker
- 11 Chartier, Roger: 157
- 12 Se Christensen, Maria Louise: 51 ff
- 13 Begrebet 'social responsivitet' stammer fra den svenske sociolog Johan Asplund, der opererer med en opfattelse af, at mennesket grundlæggende er interesseret og selskabeligt (Asplund, Johan: 31).
- 14 Se Christensen, Maria Louise: 27
- 15 Se Christensen, Maria Louise: 31
- 16 Her er det værd at bemærke, at min opfattelse af læsere som nysgerrige og socialt orienterede individer er betinget af min undersøgelsesmetode og af de empiriske data, som undersøgelsen tilvejebragte. Interviewpersonerne plus de fleste respondenter, der besvarede min spørgeskemaundersøgelse var medlemmer af en læsekreds, og det er naturligvis muligt, at der her er tale om en helt særlig type ekstraordinært socialt rettede læsere, der i højere grad end andre læsere opsøger socialt samvær.
- 17 Læserne gav udtryk for, at de læser anmeldelser for at blive klogere på andres – i nogle tilfælde bestemte anmelderes – mening om et værk. På denne måde kan der blive tale om en 'læst' diskussion om værket, der altså også i nogen grad kan betragtes som socialt rettet, idet læserne også i anmeldelserne opsøger andre menneskers mening om det læste.

